

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds Universitet

Martin Ekenberg

Ansvarsgenombrott -när, var, hur och varför?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: David Dryselius

Termin: HT 2019

SAMMANFATTNING

Rättsläget när det gäller ansvarsgenombrott, dvs. när aktieägare blir ansvariga för ett bolags i likvidation förpliktelser ehuru vad som stadgas i aktiebolagslagen har bestämts medelst en rättsdogmatisk metod. Det går att identifiera sex rekvisit som i varierande grad skall uppfyllas för att ansvarsgenombrott skall kunna komma ifråga. Tre av dessa är de "klassiska" rekvisit som uppställdes av Knut Rodhe 1985:

1. Frånvaro av ett självständigt syfte;
2. Frånvaro av självständig förvaltning; samt
3. Underkapitalisering.

När de gäller dessa rekvisit är de relativt flitigt använda ("flitigt använda" är härvid ett relativt begrepp; ansvarsgenombrott är inte - och skall inte heller vara - vanligt) och kräver därför inte mycket analys. Emellertid finns tre ytterligare rekvisit som används mer sällan, men som trots det kan vara relevanta:

4. Ofrivilligt borgenärsskap,
5. Otillbörlighet; samt
6. Aktieägarkretsens beskaffenhet.

Dessa rekvisit kan uttolkas ur olika rättsfall och förarbeten, men har alls inte tillerkänts samma betydelse som Rodhes klassiska rekvisit för ansvarsgenombrott. Således har uppsatsen som mål att vidareutveckla betydelsen och relevansen hos dessa rekvisit, med inslag av de lege ferenda-resonemang, dvs. uppsatsen har med andra ord i första hand utförts med ett rättsutvecklingsperspektiv. I korthet: Ansvarsgenombrott torde endast kunna komma ifråga när Rodhes rekvisit är uppfyllda och när ofrivilliga borgenärer behandlats på ett otillbörligt sätt av ett bolag där hela aktieägarkretsen varit införstådd med att de ofrivilliga borgenärerna behandlats på detta otillbörliga sätt.

SUMMARY

The present essay aims to clarify the legal position concerning “lifting the corporate veil”, i.e. situations where shareholders of a bankrupt company will bear responsibility for the company’s debts. In Swedish praxis, six conditions are mentioned as relevant for the judgement of whether the corporate veil shall be lifted. First, Knut Rodhe has defined three necessary conditions that must be fulfilled in order to lift the corporate veil:

1. Absence of an independent purpose or business;
2. Absence of an independent management; and
3. Shortage of funding.

Swedish courts are relatively used to ascertain whether these necessary conditions are fulfilled - hence, these necessary conditions will not be elaborated on in this essay. There are, however, at least three more conditions that have been used for the assessment on whether the corporate veil shall be lifted:

4. Involuntary creditorship
5. Indecorous behavior; and
6. The shareholders’ constitution.

These conditions are, however, scarcely used and will therefore be analysed with a touch of *de lege ferenda* reasoning. To summarise: in addition to Rodhe’s necessary conditions, the corporate veil shall only be lifted for involuntary creditors being subject to an indecorous behaviour from a shareholder or group of shareholders having full knowledge of the creditors being involuntary creditors and being subject to an indecorous behavior by the bankrupt company.

Förkortningar

NJA	Nytt juridiskt arkiv
ABL	Aktiebolagslagen 2015:551
RB	Rättegångsbalken 1942:740
SOU	Statens offentliga utredningar
MÖD	Mark- och miljööverdomstolen

Innehållsförteckning

1. Inledning
2. Bakgrund
3. Syfte och frågeställningar
4. Forskningsläge
5. Disposition
6. Kort om konflikten mellan ABL 1 kap 3§ och RB 18 kap 1§
7. NJA 1947 s. 647 - Dammfallet - Det banbrytande fallet
8. NJA 1982 s. 244 - - Ett moderbolag befanns på avtalsmässiga grunder vara betalningsskyldigt för leveranser till dotterbolag
9. SOU 1987/59 - en intressant odysse över ansvarsgenombrottet
10. Personalbolagsfallet, T272-89 - Ett avgörande på avtalsmässiga grunder
11. NJA 1992 s. 375 - En frivillig borgenär lyckas inte hävda ansvarsgenombrott
12. Prop 2004/05:85 - Hänvisning till gällande rätt ansågs tillfyllest
13. NJA 1935 s. 81 - Frånvaro av associationsform utan personligt ansvar
14. MÖD 2013:28 - Föreordnad mark, resonemang om begreppet “verksamhet”
15. NJA 2014 s. 877 - Ansvar för processkostnader bröt genom till aktieägarna till processbolag i konkurs.
16. Adestams kritik
17. Slutsats och förslag på rättsutveckling, *de lege ferenda*
  - Referenser
  - Rättsfallsförteckning
  - Utredningar och propositioner

1. Inledning

Föreliggande uppsats är en kandidatuppsats skriven inom ramet för juristprogrammet vid Lunds Universitet. Den avser att behandla ansvarsgenombrott vid konkurser. Vissa historiska nedslag kommer att göras för att beskriva ansvarsgenombrottsinstitutet. Den juridiska metod som används vid uppsatsen är rättsdogmatisk och uppsatsen syftar till att ge en bild av gällande rätt samt att föreslå hur denna gällande rätt kan utvecklas.

2. Bakgrund

Enligt ABL 1 kap 3§ har aktieägarna inte något personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser - aktiebolaget är en associationsform utan personlig ansvarighet. Detta är en generalklausul och själva grunden för aktiebolagets framgång som associationsform. Genom denna klausul begränsas aktieägarnas möjliga förlust om ett aktiebolag skulle gå i konkurs till det satsade aktiekapitalet.

Aktiebolaget som associationsform har en lång historia, och många menar att möjligheten att skapa aktiebolag - eller andra associationsformer utan personligt ansvar - är en av huvudförklaringarna till västerlandets hegemoni från 1700-talet och framåt. Exempelvis möjliggjorde de s.k. handelskompanierna bildandet av de s.k. "ostindiska kompanierna", som krävde ett stort startkapital och som var behäftade med oerhört stora risker - men också otroligt stora möjligheter till vinst om allt gick vägen. De ostindiska kompanierna hade sin storhetstid innan den första svenska aktiebolagslagen stadfästes år 1848, men associationsformen "handelskompani" företedde stora likheter med associationsformen "aktiebolag" som vi känner den idag¹. En annan associationsform utan personligt ansvar var de så kallade "ekonomisk förening upa", där upa står för "utan personligt ansvar" eller "utan personlig ansvarighet".

Aktiebolagets stora fördel är att investerarnas risk är begränsad till det kapital de satsar i

---

¹ Nordisk Familjebok 1909, s. 1336-1339

bolaget - även om bolagets verksamhet skulle gå dåligt är det värsta som kan hända att bolaget - inte investerarna - hamnar på obestånd. Aktieägarna förlorar då med största säkerhet sin kapitalinsats i bolaget, men de kan känna sig relativt säkra på att inte förlora mer än så. Associationsformens stora fördel är emellertid också dess stora nackdel och historien uppvisar oräkneliga exempel på när investerare lurats att investera pengar i undermåliga bolag - pengar som de senare förlorat. De olika aktiebolagslagar som förekommit under 1900-talet har till stor del siktat in sig på att minska riskerna för investerare genom att lagfästa regler för publicitet och insyn i bolaget².

Även när det gäller borgenärsskydd finns det omfattande regler i de moderna aktiebolagslagarna - i dagens ABL (2015:551) främst manifesterade i 25 kap 13-20§§, där det stadgas att styrelsen (18§) eller i vissa fall aktieägarna (19§) kan bli solidariskt betalningsansvariga för den del av bolagets förluster som uppkommit efter att bolagets egna kapital understigit halva aktiekapitalet.

När det gäller mer allmänt ansvar för ett bolags skulder gäller dock den tidigare nämnda generalklausulen i ABL 1 kap 3§, som föreskriver att aktieägarna INTE har något personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser.

I Sverige har det historiskt funnits ett undantag från reglerna om aktieägares begränsning av ansvar för aktiebolaget förpliktelser: Advokatverksamhet har inte fått bedrivas i aktiebolagsform, då intresset av att kunna hålla en advokat personligen ansvarig för uppdrag som anförtrots denne³ ansetts trumfa advokaternas intresse att kunna bedriva sin verksamhet i aktiebolagsform. 1978 infördes dock möjligheten att bedriva advokatverksamhet i aktiebolagsform, men med förbehållet att bolagets aktieägare svarade för bolagets förpliktelser. Förpliktelsen var retroaktiv, en aktieägare var solidariskt ansvarig med bolaget för förpliktelser mot klienter som bolaget ådragit sig

---

² SOU 1971:15, s. 81-85

³ "Ansvarsgenombrott", Brocker och Grapat, Juristförlaget 1996, ISBN 91-39-20035-3, sid. 11.

medan han eller hon var delägare⁴. Enligt prop 1977/78:2⁵ skulle advokaternas möjlighet att bedriva verksamheten i aktiebolagsform ses främst ur ett företagsekonomiskt perspektiv, inte som en möjlighet att undgå ansvar - tvärtom framhåller nästan samtliga remissinstanser som yttrar sig i prop 1977/78:2 att det är av stor vikt att advokaternas personliga ansvar skall bibehållas även om det blir tillåtet att bedriva verksamheten i aktiebolagsform. Den möjlighet att bedriva advokatverksamhet i aktiebolagsform med ansvarsgenombrott som infördes 1977 och som beskrivits ovan brukade benämnas "särregeln" och var i kraft fram till 2007⁶. Efter 2007 får advokatverksamhet bedrivas som vilket aktiebolag som helst, men ledamöter i Advokatsamfundet (dvs. advokater) har en obligatorisk ansvarsförsäkring⁷ som täcker de förpliktelser där ansvarsgenombrott tidigare ansågs tillfredsställa klienternas behov av att kunna hålla en advokat personligen ansvarig för exempelvis felaktig rådgivning och således få ersättning för de förluster som advokatens i fråga felaktiga rådgivning förorsakat klienten.

På vilket sätt är då de tidigare advokataktiebolagen relevanta för ansvarsgenombrott för dagens aktiebolag? Svaret på detta är givetvis att advokataktiebolagen var ett exempel på regelmässigt ansvarsgenombrott.

3. Syfte och frågeställningar

Denna uppsats avser att belysa förhållandet mellan å ena sidan associationsrättens regler om ansvarsbegränsning för vissa associationsformer och och andra regler för ersättningskyldighet, särskilt rättegångsbalkens regler om ersättning för rättegångskostnader. Dessutom kommer uppsatsen gå in på rekvisit som förekommit i

---

⁴ "Ansvarsgenombrott", Brocker och Grapat, Juristförlaget 1996, ISBN 91-39-20035-3, sid. 12.

⁵

https://riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/om-andring-i-rattegangsbalken-mm_G1032/html

⁶ "Särregeln för advokataktiebolag upphävd" Axel Calissendorf, Advokaten nr 6 2007 årgång 73

<https://www.advokaten.se/Tidningsnummer/2007/Nr-6-2007-Argang-73/Sarregeln-for-advokataktiebolag-upphavd/>

⁷

https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/advokatyirket/will-58_advokatsamfundet-broschyr-2019_181217_low.pdf

tidigare domar och som enligt författaren bör vara uppfyllda för att ansvarsgenombrott skall kunna komma ifråga. Uppsatsen begränsas i så måtto att den inte går in på situationer där aktieägare åläggs ansvar enligt ABL 25 kap 19§.

4. **Forskningsläge**

Forskningsläget när det gäller ansvarsgenombrott kännetecknas av viss oenighet när det gäller klassificeringen av ansvarsgenombrottet - behöver ett ansvarsgenombrott vara associationsrättsligt definierat eller kan man nöja sig med att en civilrättslig regel tillåts trumfa associationsrättsliga regler? I det förstnämnda fallet får man nog konstatera att det inte finns något ansvarsgenombrott i svensk rätt. Däremot verkar det råda endräkt när det gäller huruvida det finns situationer där aktieägare kan hållas ansvariga för ett bolags förpliktelser - det finns det.

5. **Disposition**

Denna uppsats är disponerad enligt följande:

Kapitel 1 är en kort inledning;

Kapitel 2 ger en bakgrund till associationsformer utan personligt ansvar;

Kapitel 3 anger kortfattat uppsatsens syfte och begränsningar;

Kapitel 4 redogör kortfattat för forskningsläget;

Kapitel 5 utgör en disposition;

Kapitel 6 behandlar kortfattat konflikten mellan aktiebolagslagens regler om ansvarsfrihet för aktieägare och rättegångsbalkens regler om rättegångskostnader;

Kapitel 7 redogör för det i ansvarsgenombrottssammanhang banbrytande "Dammfallet";

Kapitel 8 redogör för ett rättsfall där ett moderbolag befanns vara ansvarigt för ett dotterbolags konflikter på avtalsmässiga grunder - inte pga ansvarsgenombrott;

Kapitel 9 redogör kortfattat om en statlig utredning som trots ett textmässigt stort omfång synes ha haft en mycket begränsad betydelse för rättsutvecklingen inom området;

Kapitel 10 redogör för ytterligare ett rättsfall där ett moderbolag på avtalsmässiga grunder bedömts vara ansvarigt för ett dotterbolags förpliktelser;

Kapitel 11 återger kortfattat huvuddragen i ett rättsfall där en frivillig borgenär inte lyckade hävda ansvarsgenombrott;

Kapitel 12 refererar kort den proposition som ligger till grund för dagens aktiebolagslag;

Kapitel 13 beskriver ett rättsfall där Högsta domstolen kom fram till att en association utan personlig ansvarighet förelegat;

Kapitel 14 återger kortfattat för ett rättsfall där Mark- och miljööverdomstolen resonerar kring vem som är verksamhetsutövare enligt miljöbalken;

Kapitel 15 beskriver det senaste rättsfallet som rör ansvarsgenombrott. Rättsfallet är banbrytande, då det en gång för alla sätter stopp för s.k. "processbolag" som använts enkom för att undkomma ansvar för motpartens rättegångskostnader vid förlust;

Kapitel 16 återger kortfattat Johan Adestams kritik mot domen i kapitel 15; och

Kapitel 17 ger en sammanfattning av rättsläget samt förslag på hur gällande rätt skulle kunna utvecklas för att ge en bättre säkerhet vid bedömningen av ansvarsgenombrott.

6. Kort om konflikten mellan ABL 1 kap 3§ och RB 18 kap 1§

Enligt svenska wikipedia är ansvarsgenombrott en "*rättsprincip som innebär att ägarna till ett bolag kan bedömas vara ansvariga för bolagets skulder, trots att bolaget är en associationsform utan personlig ansvarighet*".⁸ Denna definition överensstämmer väl med nationalencyklopedins definition av ansvarsgenombrott⁹.

Som torde framgå av ovanstående kapitel utgör ansvarsgenombrottet ett allvarligt avsteg från en av associationsrättens grundpelare: ansvarsbegränsningen enligt ABL 1 kap 3§, som alltså tjänat samhället väl sedan många hundra år. Emellertid kan associationsrättens regler om ansvarsbegränsning komma i konflikt med andra rättsregler, och i de fallen måste endera av - eller båda - dessa rättsregler åtminstone delvis åsidosättas.

Enligt RB 18 kap 1§, skall part, som tappar målet, ersätta motparten hans

---

⁸ <https://sv.wikipedia.org/wiki/Ansvarsgenombrott>

⁹ <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/ansvarsgenombrott>

rättegångskostnad, om ej annat är stadgat¹⁰. I omfattande tvistemål kan en parts rättegångskostnader uppgå till många tiotals miljoner kronor. Som var och en kan förstå kan det kännas lockande för en part i ett tvistemål att lägga tvisten i ett dotterbolag (ett "processbolag") som vid en eventuell förlust kan försättas i konkurs. Enligt associationsrättsliga regler begränsas då aktieägarnas förlust till insatt kapital och aktiekapitalet. Däremot kommer inte den vinnande parten få ersättning för sina rättegångskostnader.

Här uppkommer en konflikt - skall de associationsrättsliga regler som möjliggör ansvarsbegränsning äga företräde framför rättegångsbalkens regler om ersättning för rättegångskostnader?

Denna och liknande konflikter har behandlats i ett stort antal rättsfall som redogörs för nedan nedan. Då det senaste rättsfallet också är det ämnesmässigt mest relevanta rättsfallet kommer detta rättsfall - och kritiken mot detta rättsfall - få mer uppmärksamhet än de tidigare rättsfallen.

7. NJA 1947 s. 647. Dammfallet - Det banbrytande fallet

Enligt Brocker/Grapatin är Dammfallet ett av de mest betydelsefulla svenska rättsfallen när det gäller ansvarsgenombrott¹¹. Fallet rör en dammbyggnad belägen vid sjön Båvens utlopp till Lidsjön. Genom dammbyggnaden kunde vattenståndet nedströms densamma regleras. År 1936 bildade fem intressenter som samtliga ägde vattenkraftverk nedströms dammbyggnaden ett bolag ("Dambbolaget") för driften av dammbyggnaden. En av intressenterna var en stad, de övriga fyra intressenterna var aktiebolag. Dambbolaget tillfördes kontinuerligt medel för driften av ägarna - inte av de kraftverk som drog nytta av Dambbolagets verksamhet.

---

¹⁰ RB 18:1 <https://lagen.nu/1942:740#K18>

¹¹ "Ansvarsgenombrott", Brocker och Grapatin, Juristförlaget 1996, ISBN 91-39-20035-3, sid. 41.

Under en vårflood svämmade en å nedströms dammbyggnaden över, vilket förorsakade skador på ett antal närliggande fastigheter. Dammbolaget dömdes att betala ett skadestånd om 17500 kronor, vilket det visade sig inte vara mäktigt. Dammbolaget trädde således i likvidation, och rättsfallet NJA 1947 s. 647 behandlar huruvida de fem intressenterna, som ägde samtliga aktier i Dammbolaget, kunde hållas ansvariga för skadeståndsbeloppet om 17500 kronor.

För att inte alltför länge dra ut på svaret (och till skillnad från de allra flesta referat av domar från Högsta domstolen) kan redan nu meddelas att Högsta domstolen fann de fem intressenterna - dvs aktieägarna - vara ansvariga för att betala skadeståndet. Domen är relativt kort, men ett bärande resonemang går att utläsa från domen, nämligen att det faktum att Dammbolaget inte utövat någon självständig verksamhet, utan *“utgjort allenast ett stadens och medparters gemensamma verkställighetsorgan för handhavandet av vattenhushållningen vid dammen”* spelat en väsentlig roll för Högsta domstolen:s beslut att låta ansvarigheten för Dammbolaget bryta igenom så att aktieägarna fick svara för bolagets förpliktelser gentemot de skadelidande.

Diverse framstående rättsvetare har dragit ganska långtgående slutsatser av Dammfallet: Stjernqvist¹² har dragit samma slutsats som jag dragit ovan, nämligen att det faktum att Dammbolaget inte bedrivit någon självständig verksamhet varit avgörande för utgången. Stjernqvist drar dessutom slutsatsen att med detta avses att den finansiella delen av verksamheten inte varit självständig. Grönfors applicerar ett bulvanresonemang, dvs att Dammbolaget endast utgjort en bulvan för de fem intressenterna¹³. Detta anser jag vara att dra en aning för stora växlar på rättsfallets innehåll, och i denna ståndpunkt verkar jag få medhåll av Hellner¹⁴. Att Högsta domstolen i ovan citerade stycke verkar föra ett bulvanresonemang torde dock vara oomtvistat.

---

¹² “Föreningsfirmans funktion”, Stjernqvist, P, 1950

¹³ “Ansvarsgenombrott”, Brocker och Grapatin, Juristförlaget 1996, ISBN 91-39-20035-3, sid. 41.

¹⁴ “Ansvarsgenombrott”, Brocker och Grapatin, Juristförlaget 1996, ISBN 91-39-20035-3, sid. 41.

Den som drar de mest långtgående slutsatserna av rättsfallet är dock Rodhe¹⁵, som menar att det ur domskälen (och ett internationellt perspektiv) går att utläsa följande tre rekvisit:

1. Frånvaro av ett självständigt syfte;
2. Frånvaro av självständig förvaltning; samt
3. Underkapitalisering.

Det skall noteras att Rodhe är mycket försiktig när han menar att det går att dra ovanstående slutsatser. Han skriver att *”Jag tror emellertid inte att man gör domen orätt, om man sätter in domen i ett internationellt perspektiv och därvid återfinner tre allmänt gängse rekvisit”* - vilket alltså är de tre rekvisiten ovan. Rodhes högst medvetet luddiga resonemang beror självfallet på att det alls inte är möjligt att ur domen dra de slutsatser som Rodhe gör; enligt själva domen känns detta som väl långtgående slutsatser, men samtidigt känns det som om dessa rekvisit är högst rimliga för att motivera ett ansvarsgenombrott (det tredje rekvisitet, underkapitalisering, KAN ses som ett rekvisit, men det kan också ses som en självklar förutsättning för att frågan om ansvarsgenombrott alls skall bli aktuell. Om inte underkapitalisering föreligger uppkommer aldrig någon förpliktelse som kan bryta igenom det skydd som en associationsform utan personlig ansvarighet ger sina ägare. Det mest rimliga sättet att tolka detta rekvisit är dock att se det som att bolaget skall ha varit **uppenbart** underfinansierat i förhållande till sin verksamhet). Däremot känns den slutsats som Brocker/Grapatin drar av de ovanstående rekvisiten, nämligen att uppfyllnaden av dessa rekvisit skulle göra att bolaget inte skulle uppfylla kraven enligt aktiebolagslagen och därför motivera ansvarsgenombrott, väldigt främmande. (Det kan noteras att Brocker/Grapatin helt och hållet undviker hänvisningar till specifika lagrum i aktiebolagslagen när de framkastar denna slutsats). Med Brockers/Grapatins resonemang skulle Högsta domstolen ha kunnat underkänna Dammbolagets rättssubjektivitet baserat på aktiebolagslagen - men så skedde alltså inte, och jag har heller inte sett någon annan förfäktat denna slutsats. Och om man skall vara ytterligare lite petig, så kan det knappast bli tal om ett *genombrott* av ett skydd om inte

---

¹⁵ “Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder”, Festskrift till Jan Hellner, 1984, s. 981

skyddet fanns från början.

Det jag vill ta med mig från Dammfallet är Rodhes tre rekvisit avseende frånvaro av självständigt syfte, frånvaro av självständig förvaltning samt underfinansiering. Det bör även noteras att borgenärerna, dvs. de personer som fått sina marker översvämmade, var ofrivilliga borgenärer i så måtto att de själva inte valt att bli översvämmade samt att aktieägarkretsen varit begränsad till endast fem aktieägare.

8. NJA 1982 s. 244 - Ett moderbolag befanns på avtalsmässiga grunder vara betalningsskyldigt för leveranser till dotterbolag

Fallet rör ett moderbolag med sju dotterbolag. Anställda i moderbolaget utförde arbeten åt dotterbolagen, som i sin tur betalade moderbolaget för de tjänster som utfördes åt dem. Andra leverantörer till dotterbolagen tillsades att skicka ordererkännande till dotterbolagen, men fakturorna till moderbolaget. När koncernen gick i konkurs ville borgenärerna göra gällande ansvarsgenombrott, men det gick vare sig tingsrätten, hovrätten eller Högsta domstolen med på. Däremot ansåg Högsta domstolen att moderbolaget på **avtalsmässiga grunder** var betalningsskyldigt för de leveranser som levererats till dotterbolagen - leverantörerna hade inte varit medvetna om att de utfört tjänster åt dotterbolagen (de hade ju faktiskt fakturerat moderbolaget), utan trodde av goda skäl att de utfört tjänsterna åt moderbolaget. Med rätta kan det alltså hävdas att NJA 1982 s. 244 inte utgör något exempel på ansvarsgenombrott; det handlar om huruvida leverantörerna med fog har trott att de gjort affärer med moderbolaget eller dotterbolagen.

Från domen:

Det är tydligt att inom Byggnadsgruppen som helhet genom firmagivningen och de associationer som denna kunde väcka med avseende å gruppens kapacitet inom byggnadsindustrin eftersträvats att utåt ge ett intryck av på gemensamma resurser uppbyggd stabilitet och soliditet.

För att anknyta till senare resonemang - leverantörerna kan i det här fallet betraktas som ofrivilliga (eller åtminstone ovetande) borgenärer till dotterbolagen.

9. SOU 1987/59 - en intressant odysse över ansvarsgenombrottet

Denna SOU är den till omfånget mest omfattande texten om ansvarsgenombrott, detta verkar dock inte återspegla sig i dess betydelse - endast få av de senare texterna hänvisar till denna SOU, och om de gör det tillmäts den endast en ringa - om någon - betydelse. Det kan tilläggas att de ändringar av aktiebolagslagen som föreslogs i denna SOU ej stadfästes. Emellertid trycker SOU 1987/59 hårt på otillbörlighetsrekvisitet; Enligt betalningsansvarskommittén, som ligger bakom denna SOU, borde aktiebolagslagen ändras så att ett otillbörlighetsrekvisit för ansvarsgenombrott inlemmas i lagen - däremot ansåg inte kommittén att lagen skulle precisera hur ett sådant otillbörlighetsrekvisit skulle vara utformat - detta skulle lämnas till domstolarnas gottfinnande.

Som nämnts ovan ledde inte denna SOU till något stadfäst lagrum, men det otillbörlighetsrekvisit de föreslår torde trots detta ingå i gällande rätt.

10. Personalbolagsfallet, T272-89 - Ett avgörande på avtalsmässiga grunder

Personalbolaget var ett bolag som bildats för att hyra ut personal till bolag inom Götaverkskoncernen. Efter en avgiftsrevision förelades Personalbolaget att betala in 5,7 MSEK i arbetsgivaravgifter till Skatteverket. Personalbolaget hade inte kapital nog för detta, utan försattes i konkurs. Hovrätten över Västra Sverige bedömde att ett ansvar för obetalda skatter skulle bryta igenom det konkursade dotterbolag i vilket personal som arbetat för moderbolaget varit anställd. I domen går man igenom de av Rodhe uppställda rekvisiten, finner att de är uppfyllda och dömer baserat på detta till Skatteverkets fördel,

vilket innebar att moderbolaget ålades att betala de skatteskulder som uppkommit pga att de i det konkursade dotterbolaget anställda medarbetarna fått traktamenten som sedermera kommit att uppfattas som inkomst av tjänst. Man gör också några skrivelser om borgenärer: Enligt domen skall vid ett ansvarsgenombrott detta gälla för alla borgenärer - det skall alltså ha generell genomslagskraft, vilket innebär att om det finns andra borgenärer än de som varit inblandade i tvisten, så skall även dessa få betalt för sina fordringar av aktieägarna.

Enligt min mening kan det ifrågasättas om detta verkligen utgör ett ansvarsgenombrott - snarare verkar hovrätten resonerat på avtalsmässiga grunder, liksom Högsta domstolen gjorde i NJA 1982 s.244, som kort redovisats ovan.

11. NJA 1992 s. 375 - En frivillig borgenär lyckas inte hävda ansvarsgenombrott

Himlefallet handlar om ett kommunalägt lekland som går i konkurs. Kommunen har utfärdat ett s.k. "Letter of intent", som en bank försöker påskina utgör en kommunal garanti. I andra hand försöker banken få till ett ansvarsgenombrott innebärande att kommunen skall få svara för de skulder som finns i det av kommunen helägda bolaget i konkurs. Tingsrätten menade att samtliga de av Rodhe uppställda rekvisiten för ansvarsgenombrott var uppfyllda, men menade ändå att ansvarsgenombrott ej förelåg, med följande motivering (min fetning):

*“Av avgörande betydelse måste emellertid enligt TR:ns mening vara följande. Banken har hela tiden **varit väl medveten** om samtliga de faktorer som från bankens sida åberopats till stöd för påståendet om ansvarsgenombrott. Då det gäller bolagskonstruktion och finansiering har det i själva verket varit så att det varit banken som mer eller mindre tagit initiativet. Även därefter har banken **haft närmast full insyn i bolagets ekonomiska angelägenheter**. Bankens ställning som borgenär skiljer sig sålunda på ett avgörande sätt från vad som gäller för den som saknat anledning att*

undersöka bolagets möjligheter att stå för sina förpliktelser enligt ingångna avtal på grund av t ex det sätt på vilket bolagets verksamhet utåt presenterats. Dessutom har banken som kreditgivare haft särskilda möjligheter att ställa krav på fullgoda realsäkerheter eller garantier som villkor vid kreditgivningen (jfr SOU 1987:59 s 134). Det förhållandet att banken, antingen såsom ett uttryck för medvetet risktagande eller på grund av missbedömning av vilken rättsverkan som tillkom det utfärdade Letter of Intent, underlåtit att kräva tillfredsställande säkerhet för lämnade krediter, bör ej vid angivna förhållanden rimligen medföra att banken kan få betalt för sin fordran på grund av reglerna om ansvarsgenombrott.”

Vare sig hovrätten eller Högsta domstolen hade några invändningar mot tingsrättens bedömning.

Det i mitt tycke absolut viktigaste från denna dom är att tingsrätten (och därmed - eftersom de helt och hållet höll med tingsrätten - överrätterna) lade stor vikt vid att borgenären varit väl medveten om samtliga de faktorer som åberopats till stöd för påståendet om ansvarsgenombrott. För att anknyta till den terminologi jag senare återkommer till: Borgenären var en **frivillig borgenär**.

12. Prop 2004/05:85 - Hänvisning till gällande rätt ansågs tillfyllest

Denna proposition - som ligger till grund för den idag gällande aktiebolagslagen - tillför inte något när det gäller bedömningen avseende ansvarsgenombrott. Man hänvisar till gällande rätt på området och anser den vara tillfyllest:

“Liksom hittills får därför frågan om när det kan bli aktuellt med ansvarsgenombrott avgöras i rättstillämpningen. Den praxis som utvecklats på detta område enligt äldre rätt torde kunna vara vägledande även i fortsättningen.”

13. NJA 1935 s. 81 - Frånvaro av associationsform utan personligt ansvar

Detta rättsfall behandlar en ekonomisk förening utan personligt ansvar, vilket är en äldre associationsform som inte längre får nytecknas (men som får leva kvar)¹⁶. Den byggde på att medlemmarna i föreningen betalade in en avgift, varvid deras ansvar var begränsat till denna avgift - således ganska likt dagens aktiebolag. I det aktuella fallet hade en skräddare Nilsson bildat en ekonomisk förening under ganska oklara former (t.ex. verkar medlemmarna i föreningen aldrig betalt sin avgift), vilken förening hade köpt in skrädderimateriel och sedermera gick i konkurs. Högsta domstolen fann att:

“Enär av utredningen i målet framgår, att Nils S:s skrädderiförening u. p. a., oansett att i stadgarna angivits såsom föreningens ändamål att genom skrädderirörelse avsätta alster av medlemmarnas verksamhet och att i enlighet härmed föreningen blivit registrerad såsom ekonomisk förening, **icke varit av sådan beskaffenhet som avses i 1 § lagen om ekonomiska föreningar**, utan fastmera är uppenbart, att föreningen tillkommit i syfte att Nils S. skulle kunna i dess namn utöva den av honom tidigare i eget namn bedrivna skrädderirörelsen; ty och som rörelsen efter föreningens bildande fortfarande drivits uteslutande för Nils S:s räkning och varorna följaktligen kommit Nils S. till godo; alltså och då vid dessa förhållanden den omständigheten att varorna beställts och mottagits i föreningens namn samt att växlarna av Nils S. accepterats med användande av föreningens firma icke föranleder, att Nils S. är fritagen från betalningsskyldighet...”

Det skall således noteras att det här inte är fråga om något regelrätt ansvarsgenombrott - den ekonomiska föreningen uppfyllde helt enkelt inte villkoren för att betraktas som en associationsform utan personligt ansvar. Det fanns således inget att “bryta igenom”.

Vidare antyds i domen att avtalsrättsliga hänsyn kan ligga till grund för domslutet: Har borgenärerna förstått att de gjort affärer med den ekonomiska föreningen eller har de trott att de gjort affärer med skräddaren Nilsson?

---

¹⁶ https://sv.wikipedia.org/wiki/Utan_personlig_ansvarighet

Adestam (se nedan) anser att NJA 1935 s. 81 kan ses som ett fall där ansvarsgenombrott har förelegat ehuru borgenärerna varit frivilliga borgenärer. Enligt min mening behandlar inte NJA 1935 s. 81 alls frågan om ansvarsgenombrott: Det har aldrig förelegat någon association utan personligt ansvar och således har det inte funnits något att bryta igenom.

14. MÖD 2013:28 Förorenad mark, resonemang om begreppet “verksamhet”

Fallet tar sikte på ett moderbolags ansvar för ett dotterbolags förpliktelser enligt miljöbalken (1998:808) - dotterbolaget hade bedrivit en verksamhet som förorenat omkringliggande mark och försatts i konkurs. Under de år som föregick konkursen hade moderbolaget satt in 43 MSEK i koncernbidrag i dotterbolaget, och Mark- och miljööverdomstolen (MÖD) förde relativt utförliga resonemang om huruvida moderbolaget kunde anses vara verksamhetsutövare enligt miljöbalkens definition - för miljöskador har verksamhetsutövare ansvaret. Om det går att identifiera flera verksamhetsutövare har de ett solidariskt ansvar. MÖD skriver:

“För att ett moderbolag ska kunna anses vara verksamhetsutövare trots att verksamheten har bedrivits av ett dotterbolag måste moderbolaget ha haft ett så pass stort inflytande att det har kunnat påverka hur verksamheten bedrivits och haft en rättslig och faktisk möjlighet att ingripa. [Här ser man en tydlig hänvisning till Rodhes “självständighetsrekvisit”, min anmärkning] Den verksamhet moderbolaget haft inflytande på måste även ha bidragit till en förorening enligt 10 kap. 2 § miljöbalken för att moderbolaget ska kunna åläggas ansvar för efterbehandling.

[...]

Mark- och miljööverdomstolen gör bedömningen att eftersom Proton Industries genom koncernbidrag möjliggjort den fortsatta verksamheten från 2003 till 2007 har Proton Industries haft ett avgörande inflytande på den verksamhet som bidragit till

föreningarna ifråga. Proton Industries har även haft rättslig och faktisk möjlighet att påverka verksamheten genom sin starka ställning som ensam aktieägare och koncernbidragsgivare. Proton Industries är därför att betrakta som verksamhetsutövare vid sidan av Proton Finishing. Eftersom ansvaret för efterbehandling är solidariskt om det finns flera verksamhetsutövare har länsstyrelsen haft fog för att förelägga Proton Industries att vidta efterbehandlingsåtgärder.”

Förutom resonemanget om verksamhet har inte MÖD 2013:28 mycket att tillföra när det gäller ansvarsgenombrott. Jag kommer dock att återkomma till MÖDs resonemang ang. verksamhet nedan, i samband med att jag resonerar om begreppet “frivillig borgenär”.

15. NJA 2014 s. 877 - Ansvar för processkostnader bröt genom till aktieägarna till processbolag i konkurs.

I NJA 2014 s.877 tar Högsta domstolen ställning till ansvarsgenombrott för ett processbolag (neda Processbolaget) som inte försetts med tillräckliga medel för att täcka motpartens kostnader vid en förlust och som efter förlusten försatts i konkurs. Högsta domstolen menar att villkoren för ansvarsgenombrott är uppfyllda och förelägger aktieägarna att betala motpartens rättegångskostnader. Högsta domstolen:s resonemang är intressant och till stora delar uttömmande - förutom att man konstaterar att Processbolaget varit underkapitaliserat och att det inte varit självständigt i förhållande till sina aktieägarna lägger Högsta domstolen stor vikt vid att motparten (Deloitte) varit en **ofrivillig borgenär**. Deloitte har blivit stämda av Processbolaget, och har således inte haft något annat val än att försvara sig, vilket lett till att de dragit på sig kostnader för detta försvar. Högsta domstolen skriver i denna del att:

“En särställning när det gäller möjligheten att en aktieägare eller annan skulle ansvara för en bolagsförpliktelse intar ofrivilliga borgenärer. Den som frivilligt träder i förbindelse med bolaget - typiskt sett genom att ett avtal ingås med detta - kan i regel

utvärdera bolagets ställning. Behovet av rättsskydd när det gäller bolagets betalningsförmåga måste då anses vara tillgodosett med de aktiebolagsrättsliga reglerna. En borgenär som inte har kunnat undvika att få en fordring hos bolaget, exempelvis på grund av en deliktuell skada som bolaget ansvarar för, kan däremot i vissa fall vara i behov av ett förstärkt rättsskydd. I vad mån det behovet kan föranleda ett ansvar för annan än bolaget beror bl.a. på vad för slags fordring det rör sig om och ändamålet bakom den rättsregel som fordringen vilar på.

Den som stäms till domstol kan i princip inte undandra sig att bli indragen i en rättegång. Svarandens skydd ligger främst i de regler om rätt till ersättning för rättegångskostnader som rättegångsbalken ger. Reglerna verkar också handlingsdirigerande genom att mot möjligheten till framgång i processen står risken för ett rättegångskostnadsansvar. Ju svagare talan är, desto större blir risken för ett sådant ansvar. Vid förlust blir dessutom kostnaden högre, ju mer vidlyftigt processen har drivits.”

Enligt min mening hade Högsta domstolen kunnat ha tagit ut svängarna mer när det gäller “ofrivillighetsrekvisitet”; att någon som stäms till domstol eller har en fordring för en deliktuell skada är en ofrivillig borgenär torde stå bortom tvivel, men samma ofrivillighet torde gälla om man stämt ett bolag som ägarna sedan tömmer på tillgångar och försätter i konkurs. I ett sådant fall undgår man att bli en ofrivillig borgenär enligt Högsta domstolen:s skrivning (man har ju ingått en förbindelse med BOLAGET).

16. Adestams kritik

Johan Adestam har skrivit en mycket ordrik artikel¹⁷ i Ny Juridik, där han kommit fram till att det inte finns några regler om ansvarsgenombrott i svensk rätt:

“Genom Högsta domstolens tolkning av de prejudikat som tidigare ofta åberopats till

---

¹⁷ <https://lup.lub.lu.se/search/publication/673c40e0-52a8-48b4-8c0a-6d99d8155fb0>

stöd för förekomsten av en särskild regel om ansvarsgenombrott har det klargjorts att svensk rätt inte innehåller en regel om ansvarsgenombrott, dvs. en rättsnorm som föreskriver att associationsmedlem i en association som är en juridisk person på vissa villkor bär ett ansvar för associationens förpliktelser.”

Adestams slutsats synes i förstone vara anmärkningsvärd - Högsta domstolen resonerar klart och tydligt i termer av ansvarsgenombrott, och de kommer också fram till att ägarna av processbolaget är ansvariga för dess förpliktelser (Och alltså skall betala motpartens rättegångskostnader). Ett klockrent ansvarsgenombrott. Adestams slutsats klarnar inte förrän man läst Norstedts Juridiks Lagkommentar till ABL 1 kap 3§¹⁸, som Adestam varit med och författat: Adestam skiljer mellan “egentligt ansvarsgenombrott” och andra ansvarsgenombrott, där “egentligt ansvarsgenombrott” skall baseras på ett associationsrättsligt lagrum, medan andra ansvarsgenombrott kan baseras på andra civilrättsliga lagrum. Om sanningen skall fram har jag en aning svårt att se relevansen i denna uppdelning mellan “egentligt ansvarsgenombrott” och andra ansvarsgenombrott. Dessutom torde det ALLTID ligga någon form av civilrättslig fordran bakom varje ansvarsgenombrott - annars blir det aldrig aktuellt att “bryta igenom” det skydd som aktiebolagslagen ger aktieägare.

---

¹⁸ https://pro.karnovgroup.se/b/documents/531649?st=karnov&t=ANNOTATIONS#SFS2005-0551_K1_P3

17. Slutsats och förslag på rättsutveckling, *de lege ferenda*

Såsom nämnts ovan är den frihet från personligt ansvar som aktiebolagslagen erbjuder aktieägare en central hörnsten i den företagsamhet som byggt västerlandets välstånd. Således skall man vara oerhört försiktig med att ålägga aktieägare ansvar för ett aktiebolags förpliktelser, samtidigt som missbruk av associationsformen kan ge oönskade resultat, t.ex. att en vinnande part i en rättstvist inte får ersättning för sina rättegångskostnader om motparten försätts i konkurs.

De rekvisit för ansvarsgenombrott som uppställdes av Rodhe (dvs. 1. Frånvaro av ett självständigt syfte; 2. Frånvaro av självständig förvaltning; samt 3. Underkapitalisering) och som använts relativt flitigt av våra rättskipande organ sedan de uppställdes, skulle enligt min mening kunna kompletteras med ytterligare tre rekvisit: det **ofrivilliga borgenärsskapet, otillbörligheten och aktieägarkretsens beskaffenhet.**

Om ett borgenärsskap uppkommit pga. en deliktuell eller utomobligatorisk skada eller att borgenären blivit stämd till domstol och nödgats att med egna medel bekosta sitt försvara sig, torde det inte finnas något tvivel om att ett sådant borgenärsskap är ett **ofrivilligt borgenärsskap** - borgenären har inte kunnat välja bort att bli borgenär till bolaget ifråga.

Har man däremot lånat ut pengar till ett bolag synes det i förstone inte kunna ifrågasättas att borgenärsskapet är frivilligt.

Emellertid anser jag att begreppet "frivilligt borgenärsskap" måste kompliceras en aning: Någon som lånar ut pengar till ett bolag räknar in vissa egenskaper i bolaget, t.ex. dess möjlighet att genom sin verksamhet generera tillräcklig vinst för att betala tillbaka sin skuld, inklusive ränta. Om ett bolag efter att ha lånat pengar töms på den verksamhet som

skulle ha kunnat generera de pengar som krävs för att betala tillbaka lånet - är då borgenärsskapet frivilligt? Det kan ifrågasättas - långivaren lånade ut pengar till ett bolag med en viss verksamhet, men får en fordran på ett bolag med en annan verksamhet.

Om man stämmer ett bolag är man att betrakta som en frivillig borgenär till bolaget, men är man fortfarande att betrakta som en frivillig borgenär om det stämde bolaget lägger tvisten i ett separat s.k. processbolag? Enligt min bestämda mening är det orimligt att en borgenär, oavsett vem som stämt vem, skulle vara en frivillig borgenär till ett processbolag (särskilt om detta är underfinansierat).

Det bör hållas i minnet att ett bolags verksamhet - och förmåga till vinstgenerering - mycket väl kan förändras över tid, och det är en risk som en borgenär måste hålla i minnet. Men när det gäller t.ex. koncerner finns vidsträckta möjligheter att föra över verksamheter mellan olika bolag i koncernen. Det finns förvisso regler som skall skydda en borgenär (främst ABL 17 kap 6§) från sådana överföringar av verksamhet mellan olika koncernbolag, men bevisbördan för att bevisa att ett bolag tömts på tillgångar i strid med ABL 17 kap 6§ torde ligga på den som påstår att en olaglig värdeöverföring varit för handen. Om ett dotterbolag tömts på den verksamhet som var för handen vid lånetillfället känns det rimligt att anse borgenären som en ofrivillig borgenär - även om det till bolaget överförts verksamhet som bokföringsmässigt har samma värde som den från bolaget överförda verksamheten, vilket skulle göra reglerna i ABL 17 kap 6§ verkningslösa.

I MÖD 2013:28, som redovisats ovan, finns resonemang ang. verksamhet som utan svårighet skulle kunna användas för att indikera huruvida en borgenär till ett bolag är en frivillig eller ofrivillig borgenär.

Det bör noteras att rekvisitet "ofrivillig borgenär" skall användas som ett **komplement** till de rekvisit som uppställts av Rodhe. Meningen med att införa ofrivillighetsrekvisitet är alltså att det skall bli svårare att hävda ansvarsgenombrott. Har man frivilligt satt sig i

en borgenärsställning till ett bolag måste det förutsättas att man gjort detta med öppna ögon, då aktiebolagslagen innehåller en mängd insyns- och borgenärsskyddsregler. Som noterats inledningsvis är aktiebolagsformen en oerhört framgångsrik associationsform som möjliggör finansiering med en begränsad risk för finansiärerna.

Ehuru ej explicit påpekat i någotdera av de rättsfall som refererats ovan har **aktieägarkretsen** för de bolag där rätten bedömt ansvarsgenombrott föreligga varit synnerligen begränsad - ofta har det rört sig om ett enda moderbolag eller en eller två fysiska personer som varit aktieägare (förutom i NJA 1947 s. 647 - där rörde det sig om fem aktieägare). Enligt min mening torde det vara problematiskt att ålägga varje aktieägare ett ansvar för bolagets förpliktelse om aktieägarkretsen utgörs av flera personer - juridiska eller fysiska. Särskilt gäller detta solidariskt ansvar. När det gäller aktieägarkretsen är det också av synnerlig vikt att bedöma huruvida alla aktieägare varit medvetna om att det konkursade bolaget där ansvarsgenombrott kan vara aktuellt drivits på ett sådant sätt att rekvisiten för ansvarsgenombrott är uppfyllda. Om aktieägare som varit ovetande om att bolaget de äger aktier i drivits på ett sätt som gör att de kan åläggas ansvar för bolagets förpliktelser faktiskt kan åläggas ett sådant ansvar riskerar attraktiviteten i att äga aktier - och därmed investera - i bolag att minska avsevärt, vilket riskerar att lända hela det ekonomiska systemet till allvarligt förfång. Att bedöma aktieägarkretsens beskaffenhet är givetvis extremt svårt, men för att ansvarsgenombrott skall kunna föreligga bör den vara homogen - och alla aktieägare skall ha känt till eller med fog bedömas bort känna till att bolaget de ägt aktier i bedrivits på ett sätt som gör att ansvarsgenombrott skulle kunna aktualiseras.

Otillbörlighetsrekvisitet (som Betalningsansvarskommittén trycker på i SOU 1987/59) skulle också kunna adderas till Rodhes rekvisit och de rekvisit som nämnts ovan. Det hör till aktiebolagets (och andra associationsformers utan personlig ansvarighet) natur att de kan gå i konkurs, varvid bolagets borgenärer riskerar att inte få betalt för sin fordran.

(Aftonbladet¹⁹ redogjorde den 4/1 2020 om människor som köpt presentkort gällande inköp i en affärskedja som gick i konkurs strax efter att de kört en reklamkampanj för att köpa presentkort. Presentkortet såldes med motiveringen att de var “den perfekta julklappen”, men det visade sig att presentkortet alls inte var en så perfekt julklapp - affärskedjan gick i konkurs strax efter jul. Man kan ställa sig frågan om det är otillbörligt att skaffa fram kapital till ett bolag på fallrepet genom att köra en reklamkampanj för att köpa presentkort strax före ett konkursutbrott). Vad som är otillbörligt är givetvis oerhört svårt att avgöra, men otillbörligheten torde utgöra ett rimligt rekvisit för att ansvarsgenombrott skall föreligga.

Till undvikande av missförstånd är det av yttersta vikt att inte aktiebolaget som associationsform minskar i attraktivitet. Den ansvarsfrihet som stadgas i ABL 1 kap 3§ är av yttersta betydelse för en fungerande ekonomi, där ekonomiskt risktagande kan ske med en hanterbar och förutsägbar risk. Således skall de ovanstående rekvisiten 4-6 användas i tillägg till Rodhes klassiska rekvisit.

Lomma 2020-01-07

---

¹⁹ <https://www.aftonbladet.se/tv/a/304951/salde-presentkort-dagar-innan-konkurs-kanner-mig-lurad>

Referenser

1. Nordisk Familjebok 1909, s. 1336-1339
2. SOU 1971:15, s. 81-85
3. "Ansvarsgenombrott", Brocker och Grapatin, Juristförlaget 1996, ISBN 91-39-20035-3, sid. 11.
4. "Ansvarsgenombrott", Brocker och Grapatin, Juristförlaget 1996, ISBN 91-39-20035-3, sid. 12.
5. https://riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/om-andring-i-rattegangsbalken-mm_G1032/html
6. <https://www.advokaten.se/Tidningsnummer/2007/Nr-6-2007-Argang-73/Sarregeln-for-advokatakti-ebolag-upphavd/>
7. https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/advokatycket/will-58_advokatsamfundet-broschyr-2019_181217_low.pdf
8. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Ansvarsgenombrott>
9. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/ansvarsgenombrott>
10. RB 18:1 <https://lagen.nu/1942:740#K18>
11. "Ansvarsgenombrott", Brocker och Grapatin, Juristförlaget 1996, ISBN 91-39-20035-3, sid. 41.
12. "Föreningsfirmans funktion", Stjernqvist, P, 1950
13. "Ansvarsgenombrott", Brocker och Grapatin, Juristförlaget 1996, ISBN 91-39-20035-3, sid. 41.
14. "Ansvarsgenombrott", Brocker och Grapatin, Juristförlaget 1996, ISBN 91-39-20035-3, sid. 41.
15. "Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder", Festskrift till Jan Hellner, 1984, s. 981
16. https://sv.wikipedia.org/wiki/Utan_personlig_ansvarighet
17. <https://lup.lub.lu.se/search/publication/673c40e0-52a8-48b4-8c0a-6d99d8155fb0>
18. https://pro.karnovgroup.se/b/documents/531649?st=karnov&t=ANNOTATIONS#SFS2005-0551_K1_P3
19. <https://www.aftonbladet.se/tv/a/304951/salde-presentkort-dagar-innan-konkurs-kanner-mig-lurad>

Rättsfallsförteckning

NJA 1947 s. 647

NJA 1982 s. 244

NJA 1992 s. 375

NJA 1935 s. 81

NJA 2014 s. 877

MÖD 2013:28

T272/89 (Hovrätten för Västra Götaland)

Propositioner och utredningar

SOU 1987/59

Prop 2004/05:85